

Свинаренко Н.О., кандидат історичних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8972-0025>

Суслowa Т.О., кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний торговельно-економічний університет, м.Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6528-2526>

ПРО АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ У СФЕРІ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Прекрасна природа карпатських гір та скель, котрі фиступають фоном для величних храмів, є одними з найпотужніших духовних символів нашої України. Для багатьох людей це є місцем особистого натхнення, енергетичної гармонії. Печери та печерні комплекси Карпат теж є сакральними об'єктами через масове використання їх для духовних практик екскурсантів, місць усамітнення духовних осіб або як природні культові споруди. Протягом останніх років в Україні та у Карпатському регіоні (до складу якого входять чотири області Західної України: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька), зокрема, спостерігається суттєве збільшення кількості туристів, що здійснюють паломництво до численних святинь, тому, дослідження ресурсного потенціалу регіону та подальшого їх використання для розвитку релігійного туризму є актуальним.

Метою даної роботи є виявлення актуальних проблем та перспектив розвитку у сфері релігійного туризму у Карпатському регіоні. Після приходу радянської влади на західноукраїнські землі, більша частина польського населення, переважно римо-католики, перебралася до Польщі, і відразу почався занепад сільських та містечкових костелів. Утримувати їх за прямим їх призначенням радянська влада наміру не мала [3; 5; 6]. А більша половина тих храмів були пам'ятками архітектури державного значення, містила оригінальні скульптури, мозаїки, ліпнину авторства відомих європейських митців. За довгі роки радянської влади їх використовували передовсім як склади для зберігання отрутохімікатів для агрономічних обробок сільськогосподарських угідь. Шкідливі випаровування, у такий спосіб знищували дерев'яні покриття. У кращих випадках, у храмах організовували крамниці, клуби, спортивні зали та інші корисні заклади.

До числа кращих пам'яток давнього українського мистецтва належить дерев'яна церква Святого Юра в м. Дрогобич, яка внесена до переліку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, і є шедевром європейського будівництва. Церква збудована в XV ст. і зазнала кілька реконструкцій в XVII ст. Храм прикрашають п'ятиярусний іконостас де ікони виконано в дусі Судово-вишеньської школи іконопису та стінопис на сакральні теми у темперній техніці малярства [4, с. 315]. Найшкідливішими біотичними агентами, що викликають руйнування творів мистецтва є плісняві гриби, з яким слід постійно вести боротьбу. Та цей храм, на відміну від інших, розміщений в усіх можливих путівниках, довідниках, туристичних сайтах, на відміну від сотень храмів, які чекають свого часу на відновлення з небуття.

Цікавим та повчальним для нас є західноєвропейський досвід, коли внаслідок кардинального зменшення вірян, зростання атеїзму, теж спостерігається проблема храмів-пусток. Але там її успішно вирішують через процес створення музеїв, виставково-торгівельних комплексів, кіно-концертних закладів, спортивних залів, закладів харчування тощо. Та в українській провінції подібні випадки неможливі априорі – тут і складна транспортна досяжність, і відсутність туристів, особливості менталітету, та ще цілий ряд індивідуальних обставин.

Дуже цікавою є історія становлення Храму Усіх Святих у Годовиці. Костел будувався у 1751–1758 рр. з ініціативи львівського духівника Щепана Міхульського. Особливістю цього храму є наявність на склепіннях та стінах храму розписів – найвірогідніше, роботи відомого художника Олександра Ролінського. Над головним вівтарем було зображення Бога Отця в хмарах та двох янголів, біля вікон були овальні медальйони з погруддями святих. Станом на зараз, основну масу оригінального стінопису втрачено. Найціннішою ж прикрасою інтер'єрів були скульптури роботи Георга Пінзеля. Головний вівтар увінчувала фігура розп'ятого Ісуса з парою янголів обабіч, а також зі скорботною Богородицею та апостолом Іваном Богословом, перед вівтарем було встановлено скульптурні групи, що ілюстрували біблійні сюжети: «Жертвоприношення Авраама» та «Самсон з левом». Ще у 1965 р. переважну більшість непошкоджених скульптур храму вивезли до Львівської картинної галереї в Олеському замку, що врятувало їх від нищення. Сьогодні ці шедеври можна побачити у львівському Музеї Пінзеля. Описаний вище приклад стосується величних храмів, котрі мають славу історію. Релігійний туризм тісно

переплітається з туризмом пам'ятками сакральної архітектури. В обох випадках серед мандрівників будуть люди з широким спектром релігійності, від глибоко віруючих до таких, яким цікаві сакральне мистецтво та архітектура.

Доцільно було б використати описаний нижче європейський досвід і у Карпатському регіоні. Задля максимальному сприянню індивідуальному туризму у країнах Європи вже давно запроваджено стандарт туристичних дороговказів – прямокутник з білим написом і зображенням на коричневому тлі. Завдяки такому поєднанню кольору водієві легко помітити його серед інших дорожніх знаків. На такому дороговказі, зазвичай, розміщують стандартне умовне позначення («замок», «костел»...) або індивідуальне зображення, назву і датування пам'ятки, стрілку, відстань у кілометрах [1, с.210].

Як ефективний приклад релігійного туризму, варто описати розгалужений і маркований «Шлях дерев'яної архітектури» («Szlak Architektury Drewnianej»), популярний нині у Польщі [1; 2]. Він з'явився в результаті продуктивної співпраці трьох воєводств, Сілезького, Малопольського та Підкарпатського, у 2001–2003 роках, а у 2008–2009-му до них приєдналося ще одне воєводство – Свентокшиське. Над створенням «Шляху» працювали пам'яткоохоронці спільно з місцевою владою. «Шляхові» у кожному з воєводств відповідає свій сайт з онлайн-мапою, чималого обсягу путівник, паперова мапа [1; 2].

Українська дерев'яна релігійна архітектура карпатського краю представлена такими храмами як: Церква св.Параскеви в м.Сколе, Церква Успіння Пресвятої Богородиці в с.Нижнє Синьвидне, Святодухівська церква у с.Верхня Рожанка, Церква Успіння Пресвятої Богородиці м.Глиняни, Церква св.Кузьми та Дем'яна у с.Корчин, Церква св.Михайла у с.Сможе, Церква Здвиження в с.Опорець, Церква Миколая в с.Мала Горожанка, Церква Собору Пресвятої Богородиці у с.Матків, Церква Введення в с.Велика Горожанка, Церква святого Михайла в с. Ужок, Церква Успіння у с.Тухолька, П'ятницька церква в с.Стара Сіль, Церква Святого Духа у с.Потелич, Церква Зішестя Святого Духа у м.Рогатин. Церква святої Трійці у м. Жовква. Церква святого Юрія у м. Дрогобич, Церква святого Миколая Чудотворця у с.Колодне, Церква св.Михайла у с.Крайниково, Церква святої Параскеви у с.Крехів, Церква св.Миколи у с.Нижня Апша, Церква св.Микити у с.Дернів, Струківська церква у с.Ясіня, Свято-Миколаївська церква у с.Чорноголова, Церква Різдва Пресвятої Богородиці у с.Нижній Вербіж та ін [7]. Вищеназвані храми мають досить насичену цікавими фактами історію, відомих архітекторів чи є представниками класичного храмового зодчества. Переконані, що цей список можна продовжувати безкінечно, бо храмів, що потребують негайного порятунку, на західноукраїнських землях безліч.

Відвідини пам'яток релігійного туризму допомагають розвивати у відвідувачів естетичний і художній смаки, відбувається психічне і психологічне оздоровлення, зняття психофізіологічної втоми, відновлення фізичних і духовних сил людини. Пам'ятки церковної історії і культури є засобом формування національної свідомості і самосвідомості, відтворення історичної пам'яті, це найдієвіший засіб виховання патріотизму у підлітків та молоді, сприяє появі гарних естетичних і художніх смаків. Спостерігається процес становлення туристичних фірм по організації релігійних і паломницьких турів, а також деяких паломницьких служб, організованих при монастирях, церквах, а також інших релігійних організаціях.

У багатьох релігійних і паломницьких центрах Західної України останнім часом розширилась мережа закладів розміщення паломницьких центрів, притулків, хостелів. Одним із пропонованих елементів в обслуговуванні паломників можуть стати сільські садиби – агрооселі. Вони можуть стати основним чи додатковим місцем роботи для місцевих жителів поблизу релігійних і паломницьких центрів. Багаторічний позитивний досвід обслуговування подібних відвідувачів мають громади Крехова на Львівщині, Зарваниці на Тернопільщині, Онішківців на Рівненщині та інші [1, с.206]. Християнська гостинність господарів цих місць стає обов'язковим елементом паломницьких подорожей.

Важливим елементом у релігійно-паломницькому туризмі Західної України стали інформаційно-промоційні заходи стосовно релігійних центрів і святих місць, котрі здійснюються паломницькими центрами, туристичними фірмами, церковними громадами з використанням друкованих видань (путівники, каталоги, пам'ятки) та сучасних інформаційних технологій (web-сайти релігійних місць, паломницьких центрів) [1, с.207]. Цей інформаційно-паломницький супровід відомих релігійних центрів сприяє підвищенню обізнаності, зростанню числа учасників та популярності релігійного туризму.

Висновки. Проблеми розвитку релігійного туризму карпатського краю: частина храмів і досі чекає на свого господаря. Складність і дороговизна розв'язки транспортної інфраструктури у гірських важкодоступних районах, коли напівзруйновані храми є, а постійно проживаючого населення - мізерна частина. Досить вагомими є проблеми пошуку інвесторів для відновлення релігійних святинь. Суттєвими також можна вважати проблеми складання паломницьких турів, коли до вже існуючих маршрутів, можна поступово додавати по 1-2 реставрованих пам'ятки релігійної архітектури. Хоча деякі із закинутих величних храмів, роботи видатних архітекторів минулого, знаходяться у такому стані, який цілком можна зараз відновити, з цим процесом слід поспішати - а не чекати, допоки від храму залишиться купка будівельних матеріалів.

Щодо *перспектив* розвитку релігійного туризму у карпатському краї - великі надії варто покласти на завідувачів культурного сектору органів місцевого самоврядування, де мають бути кошториси відновлення храмів, які потребують інвестора, найдетальніша інформація про історико-архітектурну

цінність пам'яток релігійної інфраструктури, час відвідин тих храмів відомими політиками, письменниками, митцями. Потрібно налагодити тісну співпрацю органам місцевого самоврядування з інформаційними центрами туристичних бюро, паломницьких центрів, місцевими центрами зайнятості. Питання тут стоїть не тільки про збереження історичних пам'яток, а й про розвиток підприємництва, туризму і т.і - бо з кожним роком інвестора буде знайти все важче, і кошторис відновлення буде тільки збільшуватися. Не можна втрачати історію, потрібно спішити створювати нові робочі місця для населення, яке проживає у віддалених важкодоступних регіонах. Враховуючи світову тенденцію спаду руху релігійного туризму в Європі необхідно робити певне переорієнтування з релігійного туризму на просвітницький, поглиблено-світоглядний і, відповідно, слід відкорегувати теорію у інформаційних листах до поїздок та у розповідях екскурсоводів.

Література:

1. Мальська М., Зінько Ю., Гринчишин Т. Центри релігійного туризму в Західній Україні як осередки міжкультурного діалогу. Сакральне та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 квітня 2023 р.) . К.:ТОВ «Геопринт», 2023. С.201-210.
2. Паньків Н.Є. Тенденції розвитку релігійного туризму в Карпатському регіоні України //Вісник Хмельницького національного університету 2022, № 2, Том 1. С.77-89.
3. Свинаренко Н.О. Про релігійні храми Західної України та їх значення для туристичного прикордонного співробітництва // Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації: зб. тез за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції-фестивалю, м.Київ, 19-20 травня 2022 р. К.: КНУКіМ, 2022. С.254-257.
4. Чапля А.Є. Мікробіологічний стан дерев'яної церкви Святого Юра (XV-XVII ст.) у Дрогобичі //Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 06-07 червня 2017 р. К. : НАКККіМ, 2017. С.315-316.
5. Вмираючі костели Галичини. URL: <https://zbruc.eu/node/110292> (дата звернення 13.02.2025).
6. Дерев'яні церкви і туризм: досвід сусідів. URL: <https://crptarchitect.org/derevyani-czerkvy-i-turyzm-dosvid-susidiv/> (дата звернення 13.02.2025).
7. 26 найдавніших дерев'яних храмів Західної України. URL: https://spadok.org.ua/narodna-arkhitektura/26-naydavnishykh-derev-yanykh-khramiv-zakhidnoyi-ukrayiny#google_vignette (дата звернення 13.02.2025.)